Tukena

Esteettömyys ja saavutettavuus luonto- ja ympäristökasvatuksessa

Tietoa ja käytännön näkökulmia toiminnan suunnitteluun

Luonto kuuluu kaikille. Silti mahdollisuudet päästä luontoon, osallistua ympäristökasvatukseen ja vaikuttaa omaan tekemiseen eivät toteudu kaikille samalla tavalla.

Osallistumista voivat estää esimerkiksi vaikeakulkuinen maasto, puutteelliset opasteet, epäselvät ohjeet, aistiympäristön kuormittavuus tai sopivien kommunikointikeinojen ja tarvittavan tuen puuttuminen.

Esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioiminen tarkoittaa, että näihin asioihin varaudutaan jo suunnittelussa. Osallistujan ei pitäisi joutua aina erikseen pyytämään sellaisia ratkaisuja, jotka olisi voitu järjestää etukäteen.

Esteettömyys ja saavutettavuus eivät tarkoita aivan samaa

Fyysinen esteettömyys koskee ympäristössä liikkumista, toimimista ja palvelujen käyttämistä. Luontokohteessa se voi tarkoittaa esimerkiksi kulkukelpoista reittiä, esteettömiä rakenteita, levähdyspaikkoja ja esteetöntä käymälää.

Saavutettavuus on tätä laajempi kokonaisuus. Se koskee myös tiedon saamista, ymmärtämistä, vuorovaikutusta, aistiympäristöä ja mahdollisuutta osallistua toimintaan. Yksittäinen esteetön reitti tai kuvallinen ohje ei vielä ratkaise kaikkia osallistumisen esteitä.

Fyysinen esteettömyys

Luontoretkeä suunniteltaessa on selvitettävä, millainen reitti on todellisuudessa ja miten sen palvelut soveltuvat osallistujille.

- Reitin pituus, leveys, kaltevuus ja alustan tasaisuus.
- Kulkuyhteydet, pysäköinti ja mahdollinen kuljetustarve.
- Levähdyspaikat, käymälät ja yhteisten toimintapisteiden esteettömyys.

Tukena-säätiö sr

Pinninkatu 51

33100
Tekijä:

Krista Ojala 2026

- Apuvälineiden käyttö ja mahdollinen toisen ihmisen apu.
- Vuodenajan ja sääolosuhteiden vaikutus kulkemiseen.

Esteettömäksi merkitty luontoreitti ei välttämättä sovellu kaikille. Siksi reittikuvaus ja ajantasaiset olosuhteet on tarkistettava etukäteen.

Kognitiivinen saavutettavuus ja ennakoitavuus

Toimintaan osallistuminen helpottuu, kun osallistuja tietää, mitä tapahtuu, mitä häneltä odotetaan ja millaisia vaihtoehtoja on käytettävissä. Ohjeita voi selkeyttää jakamalla ne lyhyempiin vaiheisiin, käyttämällä kuvia ja näyttämällä tehtävän ennen aloittamista.

Ennakkoon voidaan kertoa:

- Minne mennään ja miten sinne saavutaan.
- Mitä toiminnassa tehdään ja kuinka kauan se kestää.
- Mitä välineitä tai varusteita tarvitaan.
- Milloin voi pitää tauon ja miten toiminnasta voi poistua.
- Miten mahdollisista muutoksista kerrotaan.

Kaikki eivät tarvitse samoja ennakoinnin keinoja. Joillekin riittää suullinen ohje, kun taas toinen tarvitsee yksilöllistä ohjausta, kuvallista tukea tai toistuvaa varmistamista.

Kommunikoinnin saavutettavuus

Osallistumisen ei pidä edellyttää puhumista, lukemista tai kirjoittamista.

Osallistuja voi ilmaista ajatuksiaan ja valintojaan esimerkiksi puheella, eleillä, viittomilla, kuvilla, katseella, kommunikointilaitteella tai muulla itselleen sopivalla tavalla.

Kommunikoinnin tuki ei tarkoita vain sitä, että ohjaaja antaa ymmärrettäviä ohjeita. Osallistujalla täytyy olla myös mahdollisuus kysyä, tehdä valintoja, kertoa mielipiteensä, kieltäytyä ja pyytää apua.

Tärkeää on tuntea osallistujan käyttämät kommunikointikeinot, varata riittävästi vastausaikaa ja huolehtia siitä, että tarvittavat apuvälineet ja tuki ovat käytössä myös ulkona.

Aistiympäristön huomioiminen

Luonto voi tarjota miellyttäviä aistikokemuksia, mutta samat olosuhteet voivat toiselle olla kuormittavia tai epämiellyttäviä. Tuuli, lämpötila, kirkas valo,

hyönteiset, hajut, epätasainen maasto ja ryhmän äänet voivat vaikuttaa osallistumiseen. Aistikokemuksia ei pidä olettaa kaikille samanlaisiksi.

Toimintaa voi mukauttaa esimerkiksi tarjoamalla rauhallisemman työskentelypaikan, mahdollisuuden suojautua aistiärsykkeiltä tai vaihtoehdon tehtävälle, jossa kosketetaan luonnonmateriaaleja.

Osallistujan ei tarvitse koskettaa, haistaa tai maistaa jotakin vain siksi, että tehtävä on suunniteltu moniaistiseksi.

Sosiaalinen saavutettavuus ja turvallinen osallistuminen

Osallistuminen rakentuu myös siitä, miten ryhmässä toimitaan ja miten erilaisiin osallistumistapoihin suhtaudutaan. Kaikkien ei tarvitse puhua ryhmän edessä, työskennellä parin kanssa tai osallistua kilpailuun.

Ohjaaja voi tarjota vaihtoehtoja ryhmässä toimimiseen ja varmistaa, ettei ketään jätetä ulkopuolelle kommunikointitavan, toimintakyvyn tai tarvittavan tuen vuoksi.

Toisen ihmisen tuki voi olla osallistumisen edellytys. Tärkeää on, ettei tukihenkilö tee päätöksiä automaattisesti osallistujan puolesta, vaan auttaa häntä ilmaisemaan ja toteuttamaan omia valintojaan.

Osallistumisen mahdollisuudet eivät synny pelkästä läsnäolosta

Osallisuus ei tarkoita vain sitä, että ihminen pääsee mukaan retkelle tai toimintaan. On myös tärkeää, voiko hän vaikuttaa siihen, mitä tehdään, millä tavalla osallistutaan ja millaista tukea hän saa.

Yhdelle mielekäs osallistuminen voi tarkoittaa itsenäistä tutkimista. Toinen tarvitsee jatkuvaa ohjausta, apua toiminnan aloittamiseen tai tukea valintojensa ilmaisemiseen. Joku voi osallistua lyhyen aikaa ja palata toimintaan tauon jälkeen. Näitä erilaisia tilanteita ei tarvitse pakottaa samanlaiseen toimintamalliin.

Mitä ohjaaja voi tehdä?

Saavutettavuuden huomioiminen alkaa osallistujien kuulemisesta ja toiminnan suunnittelusta heidän kanssaan. Kaikkia esteitä ei aina pystytä poistamaan. Silloin tarvitaan rehellistä tietoa rajoituksista sekä vaihtoehtoisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat mielekkään ja yhdenvertaisen osallistumisen.

Tukena-säätiö sr

Pinninkatu 51

33100
Tekijä:

Krista Ojala 2026

Kysy näin: Miten toiminta voidaan järjestää niin, että osallistujalla on todellinen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa?

Lähteet ja lisätietoa

Invalidiliitto. Ei pvm. Saavutettavuus.
Metsähallitus. Ei pvm. Esteettömyys luontokohteilla. Luontoon.fi.
Papunet. Ei pvm. Kuvat ja esineet kommunikoinnissa.
Selkokeskus. Ei pvm. Pikaopas selkokielen puhumiseen.
Yhdistyneet kansakunnat. 2006. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. SopS 27/2016.

Tukena-säätiö sr

Pinninkatu 51

33100

Tekijä:

Krista Ojala 2026